

Émile Genouvrier, Claude Désirat, Tristan Hordé, Dictionnaire des synonymes

(Larousse, Paris 2001)

Zvonka Praznik

IZVLEČEK: V prispevku je predstavljen Slovar sinonimov (Dictionnaire des synonymes) treh francoskih avtorjev (Émile Genouvrier, Claude Désirat, Tristan Hordé), ki je izšel pri založbi Larousse leta 2001. Narejena je primerjava z delom istih avtorjev z naslovom Novi slovar sinonimov (Nouveau dictionnaire des synonymes) iz leta 1988, tako glede osnovne zamisli kot slovarske uresničitve. Ob primerjanju posameznih rešitev v obeh slovarjih so ugotovljene najpomembnejše razlike med njima, kritično osvetljene z rešitvami v nekaterih drugih slovaropisnih priročnikih te vrste, tudi z drugih jezikovnih področij.

ABSTRACT: The article presents A Dictionary of Synonyms (Dictionnaire des synonymes) by three French authors (Émile Genouvrier, Claude Désirat, Tristan Hordé) which was published by Larousse publishing house in 2001. This work is compared to another work by the same authors published in 1988, i.e. A New Dictionary of Synonyms (Nouveau dictionnaire des synonymes), with regard to its basic concept as well as its lexicographical realization. Individual solutions in both dictionaries are contrasted so as to show the most important differences between them, and they are critically examined in comparison with the solutions in other lexicographical reference books of this type, including those from other language areas.

1 Slovar sinonimov (Dictionnaire des synonymes) francoskih avtorjev Émila Genouvrierja, Clauda Désirata, Tristana Hordéja,¹ v založniškem pogledu eden uspešnejših v vrsti priročnikov z dolgo slovaropisno tradicijo,² predstavlja v slovaro-

¹ Émile Genouvrier, Claude Désirat, Tristan Hordé, *Dictionnaire des synonymes*, Larousse, Paris 2001 (dalje DS 2001), 743 str.; prva izdaja iz leta 1992 je bila večkrat ponatisnjena. – Kljub do neke mere uveljavljenemu izrazu *sopomenka* (z njenimi izpeljankami) je še odprto vprašanje zamenljivosti z izrazom *sinonim*, kar potrjuje izbira v naslovu edine slovenske monografske obdelave na to temo: Marina Zorman, *O sinonimiji*, Znansveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 2000 (dalje Zorman 2000).

² Prim. Zorman 2000, str. 9. – Gl. Predgovor (Michel de Toro) v: René Bailly, *Dictionnaire des synonymes de la langue française*, Larousse, Paris 1947, str. V–VIII. – Prim. tudi bibliografijo v: Jean Lecoite, *Dictionnaire des synonymes et des équivalences*, Librairie Générale Française, Paris 1993 (dalje Lecoite 1993), str. 41.

pisnem pogledu, tako glede zamisli kot izvedbe, nadaljevanje dela istih avtorjev z naslovom *Novi slovar sinonimov* (*Nouveau dictionnaire des synonymes*) iz leta 1988.³ V obeh primerih gre za tip slovarja, v katerem skušajo avtorji s prikazom pomenskih, slovničnih, stilnih, družljivostnih lastnosti v slovarju navedenih sinonimov pokazati heterogenost razmerij med njimi, drugače kot sinonimni slovarji, ki obsegajo zbirke sinonimnih izrazov brez navedbe razlikovalnih prvin.⁴ Primerjava konkretnih slovaropisnih rešitev v NDS 1988 in DS 2001, ki zadeva obseg, zgradbo slovarja in osnovne sestavine slovarskega sestavka (prikaz slovničnih podatkov, slovarskih razlag, ponazarjalnih zgledov, sestavo sinonimnih nizov in normiranje v obeh slovarjih), je pokazala, kakšen razvoj je doživela slovaropisna misel avtorjev v času, ki ločuje izid obeh del.

2 Dvodelno slovarsko zgradbo, ki jo v NDS 1988 sestavljata osrednji del s slovarskimi sestavki in abecedni seznam (indeks) sinonimov z navedbo ustreznih iztočnic ali podiztočnic,⁵ pri katerih so slovarsko obdelani, so avtorji v DS 2001 preoblikovali v enodelno z na novo izdelanim sistemom mediztočničnih povezav.⁶ Tako je dosežena večja preglednost slovarskih rešitev ob povečanem obsegu prikazanih sinonimnih možnosti v tem slovarju.

Sinonimno gradivo je v DS 2001 v primerjavi z NDS 1988 močno povečano;⁷

³ Émile Genouvrier, Claude Désirat, Tristan Hordé, *Nouveau dictionnaire des synonymes*, Larousse, Paris 1988 (dalje NDS 1988), 510 str. – Predgovor (11 str.) z dodatkom (2 str.) pojasnjuje najpomembnejše konceptualne odločitve avtorjev, vključno s predstavitevijo zgradbe slovarja in shemo osnovnih sestavin slovarskega sestavka.

⁴ Eden novejših sinonimnih slovarjev s francoskega jezikovnega področja, ki vsebuje razmeroma obsežne (abecedno urejene) zbirke sinonimov, je *Dictionnaire des synonymes*, katerega avtor je Henri Bertaud du Chazaud (Le Robert, Paris 2000, 738 str.; v okviru 20000 slovarskih sestavkov obravnava 200000 leksemov). Primer sinonimnega slovarja brez kakršnih koli razlikovalnih podatkov je s španskega jezikovnega področja: Fernando Corripio, *Sinónimos, antónimos*, Ediciones Larousse, Barcelona 1989, 386 str. Drugačna od tega sta primera slovarjev z besednovrstno določenimi iztočnicami in zelo formaliziranimi pomenskimi pojasnili, navedenimi pred skupinami stilno označenih sinonimov (in antonimov): *Sinónimos y antónimos*, Ediciones SM Joaquín Turina, Madrid 2001, 960 str. (z vertikalnim zapisom členov sinonimnih skupin); Giuseppe Pittano, *Sinonimi e contrari*, Zanichelli, Bologna 1992, 863 str. (tudi s podatki o izvoru iztočnične besede).

⁵ *Iztočnica*, rabljena v opoziciji do *kazalčna iztočnica*, označuje v prispevku slovarsko enoto, ki uvaja slovarski sestavek s prikazanimi sinonimnimi razmerji. Prim. razdelek 4.

⁶ V DS 2001 ureja mediztočnične povezave kazalčni sistem, ki ga sestavljajo kazalka *V(oir)* in grafična znaka (zvezdica in puščica v desno). Kazalka *V(oir)*, uporabljena v nenormativni vlogi, kaže na iztočnice, pri katerih je obdelana vsa sinonimija obravnavanega leksema. Pri nakazanih sinonimnih povezavah je moteča odsotnost številke usmeritvenega pomena. – Navedena grafična znaka, ki nadomeščata v NDS 1988 rabljeno dopolnjevalno kazalko *v(oir) aussi*, nakazujeta povezavo s pomensko bližnjimi poimenovanji ali pa z besednovrstno različnimi tvorjenkami iz iste podstave. Njuna vloga je v dopolnjevanju in primerjanju podatkov med različnimi iztočnicami ali podiztočnicami.

⁷ Glede na to, da v DS 2001 ni podatka o številu slovarsko obdelanih iztočnic, se primerjava obsega obravnavanih slovarjev omejuje na izbor sinonimnega gradiva. V NDS 1988 (Predgovor, str. 13) navedena številka 20 000 se očitno nanaša na število iztočnic in podiztočnic.

npr. pri iztočnici **riche 2** (611)⁸ je prikaz sinonimije dopolnjen z naslednjimi enotami: *copieux, couteux, imagé, luxueux, magnifique*. V slovar je zajeto večje število socialnozvrstno, predvsem pogovorno označenega besedja: *saloperie (bassesse, 75), ramasser, choper (contracter, 161)*. Sprejetega je tudi več čustvenostno označenega sinonimnega gradiva, vključno s kletvicami in vulgarizmi.⁹

Razlika v obsegu med NDS 1988 in DS 2001, kot jo pokaže izbor sinonimnega gradiva v obeh slovarjih, je precejšnja, upošteva tudi gospodarnejšo izrabo slovarskega prostora (večje število krajšav, večja gospodarnost pri oblikovanju razlag in pojasnil) ob siceršnji večji preglednosti slovarskih sestavkov (spremembe v grafični zasnovi slovarja: navajanje podiztočnic v novi vrstici, oštevilčenje v krepkem tisku) v DS 2001.

3 Slovarsko gradivo je v obeh slovarjih načeloma abecedno urejeno, vendar s precejšnjim odmikom od tega načela: del tvorjenega (izpeljanke) je obravnavan pri podstavnih besedah. Npr. izpeljani pridevniki, vključno z izdeležniškimi, so podiztočnice pri podstavnem glagolu: **amusant, éclatant, émouvant, étourdissant, surprenant** ali **affecté, exalté, perdu** so podiztočnice pri podstavnih besedah **amuser** (36), **éclater** (243), **émouvoir** (256), **étourdir** (287), **surprendre** (674); **affecter** (20), **exalter** (291), **perdre** (513);¹⁰ izpridevniški prislovi so podiztočnice pri podstavnem pridevniku: **anciennement** pri **ancien** (37) itd.

Različno od izpeljank so sestavljenke samostojne iztočnice: **illégal** (365), **superposer** (671). Sprejeti sistem iztočnicenja dopušča neenotno obravnavo istovrstnega v primerih, kot sta leksema **lisible** (podiztočnica pri **lire**, 417) in **illisible** (samostojna iztočnica, 365). Tudi v okviru izpeljank obravnava ni povsem enotna. Osamosvojenost leksema je glede na sprejeti sistem utemeljena v primerih, ko pomenska razčlenjenost preseže pomenski obseg podstavne besede. Prim. različno obravnavo izpeljanih samostalnikov tip **hauteur** (podiztočnica pri **haut III**, 356) in **bassesse** (samostojna iztočnica, 75).

Sprejeti sistem razvrščanja slovarskega gradiva dopušča možnost, da določenih besed ni na pričakovanih mestih v slovarju. S stališča uporabnika pomeni tak način razvrščanja iztočnic oteženo iskanje, kadar pride do porušanja abecednega zaporedja.¹¹

⁸ Če ni navedeno drugače, se strani v oklepajih nanašajo na DS 2001.

⁹ Lecointe 1993 je gradivsko manj obsežen: obsega manj pogovornih sinonimnih možnosti, ne zajema pokrajinskih oz. narečnih izrazov, redkih besed in neologizmov; od čustvenostno označenega ne navaja kletvic in vulgarizmov.

¹⁰ Odmiki od tega načela so npr. pri izpeljankah tipa **brillant** (96) ali **étourdi** (287), ki so obravnavane kot iztočnice. Osamosvojenost leksemov v teh primerih pogojuje razvitost sinonimnih razmerij. – DS 2001 odlikuje razmeroma vzoren prikaz izdeležniških stanjskih pridevnikov, položajno izenačenih z netvorjenimi pridevniki. Prim. obravnavo v slovaškem sinonimnem slovarju (*Synonymický slovník slovenčiny*, ur. Mária Pisárčiková, Veda, vidavatel'stvo Slovenske akademije vied, Bratislava 2000), v katerem so stanjski pridevniki samo navedeni v zglelih v okviru glagolske iztočnice brez navedbe besednovrstne spremembe (npr. *skomolený, prekrútený citát* pri **prekrútit'** 2, 538).

¹¹ Večina pregledanih slovarjev tega tipa ima razvrstitev iztočnic po absolutni abecedi.

4 Iztočnice v sinonimnem slovarju so samo besede, ki imajo v danem leksikalnem sistemu vsaj eno sinonimno možnost. So dveh vrst: iztočnice, ki uvajajo slovarski sestavek, v katerem je slovaropisno prikazana vsa sinonimija iztočnične besede, in kazalčne iztočnice, ki nimajo svojega sinonimnega niza, ampak vodijo k sestavkom, v katerih nastopajo kot člen enega ali več nizov. Številčno razmerje med obema vrstama iztočnic je v DS 2001 spremenjeno: zaradi drugačne slovarske zgradbe je v tem slovarju zelo povečano število kazalčnih iztočnic.

Slovarske enote, ki nastopajo kot iztočnice ali podiztočnice v obeh obravnavanih francoskih slovarjih, ne ustrezajo nujno merilom, kot so nevtralnost, pogostnost, pomenska prekrivnost s členu sinonimnega niza, zamenljivost na ravni denotativnega pomena ipd.¹² Npr. nevtralni leksem **amoureux** (35), naveden kot kazalčna iztočnica, je slovaropisno obdelan pri pogovorno označenem stanjskem pridevniku **mordu** (podiztočnica pri **mordre**, 461).

Osnovna zgradba slovarskega sestavka je v obeh slovarjih enaka: osnovni obliki iztočnice sledijo relevantni slovnični podatki (besednovrstni samo za razlikovanje homonimije in konverznih prehodov; vzorčno izpisani podatki z vezljivostnimi določili, zadevajočimi iztočnično besedo; oznaka za glagolsko prehodnost). V okviru pomenskih enot, ki si sledijo za ustrezno zaporedno številko, se zvrstijo za ponazarjalnim zgledom slovaropisno obdelani členu sinonimnega niza, po potrebi stilno-zvrstno označeni, z zapostavljeno pojasnjevalno razlago (z navedbo pomenskih, družljivostnih in drugih razlikovalnih prvin) in po potrebi z dodatnim lastnim zgledom.

Podiztočnice so načeloma slovaropisno prikazane enakovredno iztočnični enoti; obravnava je različna le v primerih tipa **boueux** (**boue**, 90), pri katerih je s posrednimi razlagalnimi pojasnili pri podiztočnici opozorjeno na pomen, na katerega se navezuje izpeljanka, kar naj bi nadomestilo navajanje zgledov in nakazalo še nove sinonimne možnosti, presegajoče leksikalno sinonimijo.¹³

4.1 Oba slovarja, NDS 1988 in DS 2001, obravnavata vse slovnične lastnosti, relevantne za popoln prikaz rabe besede; med drugim opozarjata na besednovrstne spremembe, navajata glagolsko prehodnost (**plier**, 530), vezljivostne lastnosti glagolskih, pridevniških in samostalniških besed; pri samostalniku upoštevatata kategorijo števila (**oeil**, 484) in pri pridevniku kot razvijajoči besedni vrsti opozarjata na lastnost človeško v danem pomenu določevanega samostalnika.

Besednovrstnih oznak¹⁴ slovarja ne navajata pri vseh besednih enotah, zajetih v iztočnicah in podiztočnicah, ampak samo v primerih, ko je potrebna razliko-

¹² Nekateri slovarji, npr. slovaški sinonimni slovar (op. 10) in ruski sinonimni slovar (Jurij Dmitrijevič Apresjan idr., *Novyj ob "jasnitel'nyj slovar' sinonimov russkogo jazyka*, Jazyki ruskoj kul'tury, Moskva 2000), uporabljajo poimenovanje *dominanta* za iztočnico, ki je pomensko najširši člen sinonimnega niza, najbolj uporabljan v besedilih in stilno (najbolj) nevtralen.

¹³ Prim DS 2001, Predgovor, str. XI.

¹⁴ Tudi Lecointe 1993 navaja besednovrstne oznake samo pri homonimnih leksemih in pri konverznih prehodih, npr. **étranger** (151). V številnih drugih slovarjih, npr. v slovaškem sinonimnem slovarju (op. 10), so vse iztočnice besednovrstno določene.

valna identifikacija. Besednovrstno so določeni homonimni leksemi¹⁵ in izpridevniški konverzni samostalniki (**malheureux**, 430; **mou**, 462).¹⁶

Slovarja opozarjata na vezljivostne lastnosti glagolskih, pridevniških in samostalniških besed. Ob vsakem glagolu so prikazane vse njegove vezljivostne možnosti, navedene praviloma pred ponazorilom. Slovarski prikaz leve in desne glagolske vezljivosti je podan z izpostavitvijo vezljivostnega vzorca (izpostavljeno je npr. levovezljivostno določilo *kdo, kaj*) in besedilno ponazoritvijo, npr. **parler** (500). Če člen niza ne izkazuje istih vezljivostnih možnosti, kot so podane z vezljivostnim vzorcem, je z zgledom pokazana nova vezljivost.¹⁷

Pri pridevniku je v slovarskem prikazu upoštevana kategorija človeško. Uvrstitev odnosnice glede na lastnost človeško je nakazana z izpostavitvijo zaimkov *nekdo, nekaj*: **délicat** (201), **doux** (237), **mauvais I** (440), **médiocre** (442), **parfait** (499):

médiocre 1. [qqn est ~] *Un élève médiocre ... 2.* [qqch est ~] *Il reçoit un salaire médiocre ... 3.* [qqch est ~] *Il mène une vie médiocre* (442)

Obravnavava slovničnih podatkov v DS 2001 se od prikaza v NDS 1988 razlikuje v slovarskotehničnem pogledu. V DS 2001 uvedeno navajanje slovničnih (in stilno-zvrstnih) podatkov v oglatem oklepaju prispeva k večji preglednosti slovarskega sestavka.

4.2 Obravnavana sinonimna slovarja navajata dve vrsti razlag: pomenske razlage iztočnice in pojasnjevalne razlage členov sinonimnega niza.

4.2.1 Slovarja načeloma ne dajeta sistematično splošnih pomenskih razlag, veljavnih za celotni sinonimni niz. Avtorji se odpovedujejo tipu sinonimnega slovarja s sistematičnim navajanjem razlag (in občasnim ponazarjanjem) z utemeljitvijo, da so možnosti razlagalnega definiranja besed omejene, v primerjavi z optimalno obvestilnostjo besedilnih ponazoril pri podajanju pomenskih, skladdenjskih, družljivostnih in drugih lastnosti leksemov.¹⁸ Ob tej sicer veljavni ugotovitvi avtor-

¹⁵ Pri homonimih ni enotne slovaropisne ureditve: podatek o pripadnosti različnim besednim vrstam je v nekaterih primerih naveden skupaj, takoj za iztočnico (**jaune I**, 400), v drugih primerih je konverzni samostalnik obravnavan za posebno zaporedno številko (**maladroit 3**, 429) ali pa je besednovrstna različnost pokazana z rimskimi številkami. Prim. **malheureux** (430).

¹⁶ Pri konverznih prehodih so pogosti primeri, ko je konverzni samostalnik naveden brez oznake na koncu pridevniških pomenov; v posameznih primerih leksemi besednovrstno niso razmejeni, npr. **froid** (329), pričakovana oznaka ni navedena (**clair 3**, 131) ali pa so nedoslednosti pri navedbi oznak, npr. pri leksemih **aveugle 2** (67), **moral** (460), **mordu** (461), **riche** (611), **ridicule** (611).

¹⁷ Lecointe 1993, tako kot večina pregledanih sinonimnih slovarjev, namesto ponazarjanja vezljivostnih možnosti z izpisovanjem zaimkov in predlogov izkazuje vezljivost implicitno z navajanjem ustreznih zgledov.

¹⁸ Gl. Predgovor k NDS 1988, str. 6. – Prim. starejši tip slovarja s sistematičnim navajanjem obsežnih razlag, ki vsebujejo poleg natančnega opisa pomenskih prvin tudi podatke o slovničnih in stilnih lastnostih leksemov, vključno z opozorili na zunajjezikovne okoliš-

ji NDS 1988 in DS 2001 ne upoštevajo, da splošne pomenske razlage v sinonimnem slovarju poleg identifikacijske funkcije opravljajo vlogo dodatnega merila za ugotavljanje pomenske enakosti ali podobnosti. Sistematično navajanje splošnih pomenskih razlag, ki vključujejo uvrščevalno pomensko sestavino, omogoča v primerih, kadar med členi sinonimnega niza obstaja razmerje hiper- in hiponimije (nadin podpomenskosti), razlaganje s krajšimi dopolnjevalnimi razlagami z navedbo samo razločevalne pomenske sestavine.¹⁹

Namesto klasične slovarske razlage se pri splošno znanih leksemih s širokim pomenskim obsegom v NDS 1988 pojavljajo pomensko izpraznjena pojasnila. Tudi v DS 2001 so taka pojasnila razmeroma še pogosta. Prim. prikaz iztočnic **cas** (112), **chose** (128), **dimension** (223), **disparaître** (227), **enlever 1** (265):

cas D'emploi très général, ce terme entre dans un grand nombre de contextes avec lesquels varient ses synonymes (112)

Od razlagalnih tipov se poleg polnopomenskih razlag v obeh slovarjih pojavljajo tudi posredna razlagalna pojasnila,²⁰ ki kažejo povezavo tvorjenke z ustreznim pomenom podstavne besede. Prim. **bonté 1** (**bon**, 87), **constance** (**constant**, 157):²¹

bon II [qqn est ~] **1**. *Son père était aimable et bon* (= qui manifeste de la bonté): **bienveillant**, **humain** ♦ **compréhensif** ... ♦ **bonté 1**.
[de bon II, 1]: **bienveillance**, **humanité**, **compréhension** (87)

4.2.2 Druga vrsta pomenskih razlag, pojasnjevalne razlage členov sinonimnega niza, obsegajo razlikujoče lastnosti v razmerju do iztočnice in drugih leksemov iste pomenske skupine: poleg pomenskih pojasnil vsebujejo opozorila na slovnične posebnosti, pojasnila glede besedilne in zunajbesedilne rabe; v razlago je v posameznih primerih vključeno tudi stilno vrednotenje leksemov, npr. **fermer 3** (309), **mort II** (461).

Pojasnjevalne razlage, ki se nanašajo na posamezne člene sinonimnega niza

čine: René Bailly, *Dictionnaire des synonymes de la langue française*, Larousse, Paris 1946, 626 str. Razlaga ni samostojna prvina slovarskega sestavka, ampak del daljše razlagalne povedi, ki vključuje iztočnico. – Z angleškega jezikovnega področja prim. *Webster's Dictionary of Synonyms* iz leta 1951, 907 str.; predelana izdaja 1978, 909 str. – Med novejšimi sinonimnimi slovarji prim. Lecointe 1993 (op. 2), ki se po zasnovi razlikuje od NDS 1988 in DS 2001 z doslednim navajanjem splošnih pomenskih razlag in občasnim ponazarjanjem. Razlage odlikuje uravnotežen izbor razlagalnih prvin in zgoščenost pomenskih opisov. – Dosledno, razmeroma uravnoteženo dopolnjevanje obeh slovarskih prvin, splošne razlage in ponazoril, je značilnost slovaškega sinonimnega slovarja (op. 10).

¹⁹ Izrazje je prevzeto po: Ada Vidovič Muha, *Slovensko leksikalno pomenoslovje, Govorica slovarja*, Ljubljana 2000 (dalje Vidovič Muha 2000), npr. str. 53, 174.

²⁰ Posredna razlagalna pojasnila v NDS 1988 in DS 2001 samo nakazujejo povezavo tvorjenke z ustreznim pomenom podstavne besede, ne določajo pa besedotvornih kategorij, kot npr. posredne razlage v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ I, Uvod, str. XVI).

²¹ V NDS 1988 (103) je pri podiztočnici **constance** napačno sklicevanje na glagol namesto na pridevnik.

ali na sinonime, povezane v naštevavno skupino, v NDS 1988 še niso samostojne prvine slovarskega sestavka, ampak so povezane s členu niza v razlagalno poved:

illégal Se dit de ce qui est défendu par la loi, **illicite**, de ce qui est défendu par la morale ou par la loi, **irrégulier**, de ce qui n'est pas conforme à un règlement donné (219)

V DS 2001 so pojasnjevalne razlage praviloma osamosvojene in sledijo členom sinonimnega niza (v okroglem oklepaju):

illégal Qui est défendu par la loi: **illicite** (= qui est défendu par la morale ou par la loi) ♦ **irrégulier** (qui n'est pas conforme a un règlement donné) (365)

Poleg prevladujočega tipa razlag se tudi v DS 2001 še pojavlja tip, značilen za oblikovanje razlag v NDS 1988.²²

4.2.3 Slog razlag v DS 2001 je v primerjavi s slogom v NDS 1988 bolj slovarski, ob upoštevanju načel, kot so kratkost, jasnost, jednatost izražanja:

doux 1. Qui produit une sensation agréable. Au gout ... (NDS 1988, 146)

doux 1. Agréable au gout ... (DS 2001, 237)

V številnih primerih se tudi v DS 2001 še pojavljajo daljše, netipske razlage z obširnejšimi opisi pomena ali pojasnili glede rabe besede, tudi s prehodom v enciklopedičnost, npr. **consommer** (157), **hauteur** (**haut**, 356), **hérédité** (357), **hermétique 1** (357).²³

hermétique 1. Ce terme implique, comme **étanche**, l'idée d'imperméabilité et en outre, contrairement à étanche, celle de fermeture: un bateau est étanche, mais non hermétique; une bouteille est étanche si elle a une fermeture bien hermétique (357)

4.3 Ponazarjalni primeri imajo, zlasti ob odsotnosti splošnih slovarskih razlag,²⁴ osrednjo vlogo v sinonimnih slovarjih, upoštevaje možnost zamenljivosti v besedilu (z vsemi pomenskimi, skladijskimi, stilističnimi in drugimi omejitvami nadomeščanja) kot eno najpomembnejših meril za dokazovanje sinonimnih razmerij med členu nizov in iztočnično besedo.²⁵

Zgledi so tako v NDS 1988 kot tudi v DS 2001 večinoma cele povedi, redkeje minimalne besedne zveze. Besedilna ponazorila v obliki neokrnjenih daljših po-

²² V DS 2001 se tako pojavlja dvojnost slovaropisnih rešitev: dvopičje, ki praviloma uvaja sinonimni par ali niz sinonimov, je v posameznih primerih opuščeno; razlaga, oblikovana v daljšo poved (brez običajnega okroglega oklepaja), vključuje tudi sinonim v krepkem tisku, npr. **ethnique** (286).

²³ Prim. Lecoine 1993, ki ga odlikuje uravnoteženost razlag tako glede razlagalnega sloga kot glede količine podatkov (op. 18).

²⁴ Prim. razdelek 4.2.1. – Glede na vlogo ponazarjalnih zgledov se zdi utemeljena izbira ležečega tiska ponazoril v tem tipu slovarja.

²⁵ O ključni vlogi sobesedila pri ugotavljanju sinonimnih razmerij prim. Jean Dubois idr., *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*, Larousse, Paris 1999, 466 (sestavek **synonymie**).

vedi namesto slovaropisno prilagojenih najmanjših besedil navajata slovarja tudi pri splošno znanih leksemih, ko večja gospodarnost pri oblikovanju zgledov ne bi ogrozila jasnosti, nedvoumnosti:

parler 1. *Il parle beaucoup, mais ce qu'il dit n'est pas très intéressant* (500)

franc II 1. *C'est un homme très franc qui dira ce qu'il pense* (326)

riche 2. *Le château renfermait des meubles anciens et de riches tapisseries* (611)

révolution 1. *La révolution de 1789 a changés les moeurs ... 2. L'industrie a subi une véritable révolution avec l'introduction des ordinateurs* (610)

Besedilno ponazorilo ima praviloma iztočnica in vsak od členov sinonimnega niza, pri katerem se pojavljajo besedilne ali zunajbesedilne omejitve glede rabe. Tovrstne omejitve utemeljujejo v posameznih primerih še dodatno, na videz negospodarno navajanje ponazarjalnih zgledov.²⁶ Tako navaja DS 2001 v primerjavi z NDS 1988 večje število besedilnih ponazoril, nanašajočih se na posamezne člene niza, za ponazoritev posebnosti njihove rabe. Prim. prikaz rabe pogovorno označenega glagola **se frapper** za nevtralno sinonimno možnost **s'émouvoir** (**émouvoir**, NDS 1988, 157; DS 2001, 256).

4.4 Sestava sinonimnega niza,²⁷ ki je najpomembnejši podatek sinonimnega slovarja, dokazuje široko pojmovanje sinonimije v NDS 1988 in DS 2001. Poleg leksemov, ki so med seboj v razmerju pomenske enakosti in podobnosti (sopomenskosti, nad- in podpomenskosti),²⁸ so v slovarski sestavek vključeni tudi taki, ki jih družijo samo pripadnost isti pojmovni skupini, npr. **emballage** (**emballer**, 253), **nettoyer I** (473).²⁹ Ta ugotovitev velja tako za NDS 1988 kot DS 2001; pri tem je

²⁶ Prim. Predgovor v NDS 1988, 8. – Zgledi, ki jih navaja Lecointe 1993, so praviloma slovaropisno prilagojena krajša ponazorila, pogosto vključena v razlago.

²⁷ Poimenovanje *sinonimni niz* je bolj običajno pri slovarjih, ki izhajajo iz slovarskega pomena; pri slovarjih, ki sinonimijo pojmujejo širše in imajo izhodišče v pojmovni povezanosti, izraz ni tako ustrezen; klub temu je v prispevku zaradi poimenovalne enotnosti rabljen tudi v takih primerih. – Sorazmerno heterogenost sinonimov, združenih v nizu, avtorji utemeljujejo s ciljem, ki so mu skušali slediti: ponuditi uporabniku (tako srednje kot visoko izobraženemu, vključno s tujejezičnim) možnosti za diferenciacijo izražanja, omogočiti mu, da lahko uporabi 'pravo' besedo na 'pravem' mestu (DS 2001, V). Prim. Zorman 2000, 39.

²⁸ Vrsta sinonimnega razmerja je v NDS 1988 in DS 2001 pokazana tudi z grafičnimi znaki. Enačaj, ki v NDS 1988 nakazuje pomensko enakost navedenih izrazov, je v DS 2001 opuščen. Na večjo pomensko oddaljenost, ki jo v NDS 1988 nakazuje uvedba močnejšega ločila (podpičje namesto vejice), opozarja v DS 2001 novi grafični znak (polni romb): **abandonner I, 2.** – V obeh slovarjih sta rabljeni navzgor in navzdol obrnjena puščica kot znaka za večjo ali manjšo pomensko intenzivnost: **contrainte** (NDS 1988, 105; DS 2001, 161). – Izločitev enačaja v DS 2001 kot znaka za popolno sinonimijo se zdi smiselna glede na to, da izjemno redko prihaja do pomenske prekrivnosti izrazov na denotativni in konotativni ravni, upošteva tudi zunajjezikovne okoliščine. (Prim. Vidovič Muha 2000, 161.)

²⁹ Pri sestavljanju sinonimnih skupin se slovarji razlikujejo glede na to, ali imajo izhodišče v slovarskem pomenu ali v sami pojmovnosti, ali je torej sinonimni niz omejen z obse-

seznam členov, ki sestavljajo sinonimne nize, v slednjem še močno razširjen.³⁰

Hiper- in hiponimija (nad- in podpomenskost) sta praviloma nakazani z ustrezno oznako pred leksikalno enoto in po potrebi tudi z zapostavljeno dopolnjevalno razlago:

peintre *Ce grand peintre a eu beaucoup de disciples: [plus génér.]*³¹

artiste (**peindre**, 509)

sculpteur *Le sculpteur travaillait une structure métallique: [plus partic.]*

statuaire (qui ne fait que des statues) (**sculpter**, 632)

Iztočnična beseda, ki stoji na čelu sinonimnih nizov, je praviloma enobesedna, drugi členi niza pa so tudi veččlenski sinonimi, vključno s frazeologemi.³² Členi so skladenjsko enakovredni, ne glede na izhodiščno besednovrstno pripadnost. Prim. **aveugle** (67), **étranger I** (287), **éveillé I** (289), **froid II** (329), **riche I** (611).

Zaporedje sinonimnih nizov v zgradbi slovarskega sestavka v obeh slovarjih skuša v polni meri prikazati pomensko zgradbo iztočnične besede, kar se kaže v navajanju tudi tistih pomenov večpomenskih besed, ki nimajo sinonimnih možnosti. Prim. **âme I** (33), **balle I I** (72), **femme I** (308).

Osnovno merilo za določanje zaporedja členov sinonimnega niza v obravnavanih slovarjih je stopnja pomenske prekrivnosti z iztočnico, upošteva tudi merili splošne rabe in stilno-zvrstne označenosti. Premalo enotno in odločilno pa sta upo-

gom slovarskega pomena ali z obsegom pojmovne pripadnosti. (Prim. načelno odločitev avtorjev o tem v Predgovoru v NDS 1988, 7, pogojeno tudi s francosko slovaropišno tradicijo). V sinonimnem slovarju, ki ima izhodišče v slovarskem pomenu, naj bi pomen iztočnice, ki stoji na začetku sinonimnega niza (dominante), določal meje celotnega niza. V obravnavanih dveh francoskih slovarjih je treba upoštevati tudi dejstvo, da iztočnica ni nujno stilno-zvrstno nevtralni leksem iz jedrnega dela besedišča, z največjo pogostostjo rabe, kar omogoča pomensko bolj heterogeno sestavo sinonimnih nizov. – Prim. definicijske lastnosti dominante, podane v op. 12.

³⁰ Primerjava členov sinonimnega niza pri iztočnici **amant** v NDS 1988 in DS 2001 pokaže v NDS 1988 (37) v niz združene lekseme v naslednjem zaporedju (z ustreznimi stilno-zvrstnimi oznakami in dopolnjevalnimi razlagami): *ami, gigolo, amoureux, galant, soupirant, flirt, bien-aimé, tourtereaux*. (Lecointe 1993, 54, navaja za leksem **amant** sinonimne možnosti: *amoureux, ami (de coeur), bon ami, (bien)-aimé, flirt, soupirant, prétendant, objet de son amour, objet de ses sentiments, l'êlu de son coeur, la cause de ses tourments*. Sinonimi so ustrezno označeni in razloženi.) V DS 2001 (32) so navedeni leksemi, razporejeni v dva sinonimna niza, dopolnjeni z naslednjimi členi: *copain, compagnon, gigolo, mec, jules, concubin; béguin, adoreur*, z dodanim opozorilom k iztočnicama **homme** in **conquête**. (Rešitev v DS 2001 pomeni, glede na pomensko zgradbo leksema **amant**, izboljšavo; prim. pomensko razčlenitev leksemov **ljubimec**, **ljubček** ipd. v SSKJ II, 623 in 621).

³¹ V seznamu krajšav (DS 2001, XIII) sta navedeni samo okrajšani oznaki *génér(alement)* in *partic(ulièrement)*, saj seznam ne vključuje oznakovnih besednih zvez z mernimi prislovi.

³² Pogoj za vključitev določenega frazeologema v slovar je torej obstoj enobesedne sopomenke, ki je iztočnica. – V NDS 1988 uporabljena krajšava kot oznaka za frazeološke enote je v DS 2001 opuščena. Sopomenski frazeologemi, navadno navedeni na koncu pomenske enote sestavka, npr. **mourir** (464), so brez posebne (grafične) oznake.

števani merili pogostnosti in stilne nevtralnosti pri odločanju o tisti sinonimni možnosti, ki kot iztočnica uvaja sinonimni niz.³³

V slovarskotehničnem pogledu je v DS 2001 – ob nekoliko drugačni grafični podobi v primerjavi z NDS 1988 – z deloma spremenjeno rabo ločil in uvedbo novega grafičnega znaka (polni romb) dosežena jasna razmejenost pomenskih in stilnih lastnosti členov sinonimnega niza.

V NDS 1988 in DS 2001 je v manjšem obsegu obravnavana tudi antonimija. Od vrst antonimije je upoštevano predvsem nasprotje tipa *doux : fort* ali *doux : salé, fade, amer* (**doux 1**, 237). Antonim, ki je v takih primerih nujno pomensko dopolnilo razlage (*Agréable au gout*) in ponazarjalnega zgleda (*Une tisane douce*), služi kot dodatno merilo za določanje sinonimnih razmerij.³⁴

4.5 NDS 1988 in DS 2001 skušata podati stilno in zvrstno ovrednoteni prikaz sinonimnih sredstev v sodobni knjižni francoščini, izhajajoč iz dejanske jezikovne rabe, ob upoštevanju zvrstne razslojenosti jezika. V prizadevanju po ohranjanju jezikovne norme in usmerjanju uporabnika k ustrežnejšim sinonimnim možnostim se osredotočata predvsem na določevalne možnosti slovarskih oznak in pojasnil,³⁵ v manjši meri pa izrabljata usmerjevalne možnosti, ki jih omogoča sama organizacija slovarskih sredstev (iztočničenje, vloga kazalk³⁶ v sistemu mediztočničnih povezav, normiranje znotraj slovarskih sestavkov z razporeditvijo sinonimnih možnosti).

Sistem stilno-zvrstnih oznak v DS 2001 se ne razlikuje bistveno od sistema v NDS 1988, prihaja pa do razlik v razvrstitvi teh oznak: te dokazujejo, da so se merila avtorjev predvsem v smislu socialnozvrstnega označevanja različnih sinonimnih možnosti poostrila.

Poleg normativnih oznak v ožjem pomenu besede in posebnih oznak navajata oba slovarja časovne, pogostnostne, čustvenostne, socialnozvrstne in funkcijskozvrstne oznake. NDS 1988 ne navaja seznama oznak; stilno-zvrstne oznake v DS 2001 so vključene v seznam krajšav, vključno z neokrajšanimi oznakami tipa *vieilli*. Seznam oznak ni popoln, saj med drugim ne upošteva oznakovnih besednih zvez z mernimi prislovi tip *plus, moins, assez*, uporabljenih v slovarskem delu za določanje večje ali manjše stopnje priporočljivosti označene sinonimne možnosti.³⁷

³³ Prim. razdelek 4. – V slovaškem sinonimnem slovarju (op. 10) določa zaporedje navajanja členov niza pomenska bližina z dominantno, ne glede na stilno ali drugačno označenost; sledijo stilno nevtralni, čeprav pomensko oddaljeni sinonimi.

³⁴ Antonimi so navedeni za oznako *par opp(osition)* v oglatem oklepaju pred sinonimnim parom oz. sinonimnim nizom.

³⁵ Npr. izrazu **émotionner** (iztočnica **émouvoir**, 157) sledi v NDS 1988 pojasnilo: *rejeté par les puristes, ce verbe est de plus en plus employé dans la conversation courante parce que de conjugaison plus facile.* V DS 2001, 256, je pojasnilo preoblikovano: (*qui est de plus en plus employé dans la conversation cour.*).

³⁶ V NDS 1988 in DS 2001 prihaja do prepletanja normativne in nenormativne vloge kazalk. Prim. op. 6.

³⁷ Npr. pri podiztočnici **s'émouvoir** (**émouvoir**, 256) je naveden sinonim **se frapper** z oznako [plus fam.].

DS 2001 uporablja naslednje normativne oznake v ožjem pomenu besede oz. pojasnila pri izrazih, odsvetovanih glede na knjižno normo: *abusif (emploi abusif, abusivement), recomm(andation) off(icielle), tour critiqué*; časovne: *anc(ien), vieilli, vieux, auj(our'd'hui), autref(ois), av(ant), néol(ogisme)*; pogostnostne: *cour(ant), rare*; čustvenostne: *express(iff), péj(oratif), euph(emisme), inj(urieux), iron(ique), par plais(anterie), vulg(aire); fig(uré)*; socialnozvrstne: *sout(enu), fam(ilier), région(al), arg(ot), arg(otique), arg(ot) mil(itaire), pop(ulaire)*; funkcij-skozvrstne: *didact(ique), litt(éraire), mil(itaire), poét(ique, scol(aire), techn(ique)*. Med posebnimi oznakami navaja *cour(ant), cour(amment)*.³⁸ Oznaka je praviloma navedena pred členom niza, le v posameznih primerih je stilno-zvrstno vrednotenje z oznakami vključeno v pojasnjevalne razlage.³⁹

V okvir vrednotenja sinonimnih sredstev sodi še navajanje podatkov o izvoru besedja, ki se omejuje na označevanje sinonimnih možnosti, prevzetih iz angleškega oz. ameriškega govornega področja: *amér(icaïn), amér(icanisme), anglic(isme)*. Prim. **container (conteneur, 159)**.

Značilnost obeh slovarjev, posebej še DS 2001, v primerjavi z večino primerljivih francoskih priročnikov,⁴⁰ je obseg čustvenostno označenih sinonimov: poleg izčrpnega prikaza olepševalno, šaljivo, ironično, slabšalno označenega izrazja vključujeta v večjem obsegu tudi kletvice in vulgariзме.

5 Primerjava slovaropisnih sredstev, uporabljenih v NDS 1988 in DS 2001, je pokazala ob ohranjenem osnovnem konceptu sinonimnega slovarja vrsto različnosti: dvodelna slovarska zgradba, uveljavljena v NDS 1988, je v DS 2001 preoblikovana v bolj funkcionalno enovito, z na novo izdelanim sistemom mediztočničnih povezav. Ob načelno enaki zgradbi slovarskega sestavka (družinsko gesljenje, združevanje členov besednih družin v okviru besedotvorne povezanosti: samostalnik, pridevnik, glagol) je v DS 2001 z bolj premišljeno izrabo slovarskega prostora in z uvedbo novih grafičnih sredstev dosežena večja preglednost slovarskega prikaza.

V DS 2001 je v slovarskotehničnem pogledu izpopolnjen tudi prikaz slovnčnih in stilno-zvrstnih podatkov, uveljavljena je večja formaliziranost pomenskih in drugih pojasnil. Pomembno izboljšavo pomeni obravnava pojasnjevalnih razlag kot samostojnih prvin slovarskega sestavka. Kljub večji gospodarnosti pri oblikovanju besedilnih ponazoril imajo ta praviloma obliko daljših povedi, tudi v primerih, ko večja prilagojenost formaliziranemu slovarskemu prikazu ne bi ogrozila nedvoumnosti sporočanega.

Prikaz sistema sinonimnih sredstev sodobne knjižne francoščine je v DS 2001 dopolnjen z novim sinonimnim gradivom; močno je razširjen predvsem z začetjem večjega števila socialnozvrstno označenega besedja. Stilno-zvrstno vredno-

³⁸ Glede na to, da DS 2001 ne navaja seznama vseh v slovarju uporabljenih oznak, gornji seznam ni popoln. Poleg navedenih se v slovarju pojavljajo tudi oznake tipa [en géographie]: **hauteur (haut, 356)**.

³⁹ Prim. razdelek 4.2.2.

⁴⁰ Npr. Lecoïnte 1993 ne navaja kletvic in vulgarnih izrazov. Prim. op. 9.

tenje sinonimnih sredstev je v DS 2001 bolj domišljeno, ob uporabi strožjih meril predvsem v smislu socialnozvrstnega vrednotenja.

Viri in literatura

- Apresjan, Jurij Dmitrijevič, idr., *Novyj ob''jasnitel'nyj slovar' sinonimov russkogo jazyka*, Jazyki ruskoj kul'tury, Moskva 2000.
- Bailly, René, *Dictionnaire des synonymes de la langue française*, Larousse, Paris 1947.
- Chazaud, Henri Bertaud du, *Dictionnaire des synonymes*, Le Robert, Paris 2000.
- Corripio, Fernando, *Sinónimos, antónimos*, Ediciones Larousse, Barcelona 1989.
- Dubois, Jean, idr., *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*, Larousse, Paris 1999.
- Genouvrier, Émile, Désirat, Claude, Hordé, Tristan, *Nouveau dictionnaire des synonymes*, Larousse, Paris 1988.
- Genouvrier, Émile, Désirat, Claude, Hordé, Tristan, *Dictionnaire des synonymes*, Larousse, Paris 2001.
- Lecointe, Jean, *Dictionnaire des synonymes et des équivalences*, Librairie Générale Française, Paris 1993.
- Pittàno, Giuseppe, *Sinonimi e contrari*, Zanichelli, Bologna 1992.
- Ripert, Pierre, *Dictionnaire des synonymes de la langue française*, Bookking International, Paris 1993.
- Sinónimos y antónimos*, Ediciones SM Joaquín Turina, Madrid 2001.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, DZS, Ljubljana 1970–1991.
- Synonymický slovník slovenčiny*, ur. Mária Pisárčiková, Veda, vydavateľ'stvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2000.
- Vidovič Muha, Ada, *Slovensko leksikalno pomenoslovje, Govorica slovarja*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 2000.
- Webster's Dictionary of Synonyms*, G. & C. Merriam Co., 1951; predelana izdaja 1978.
- Zorman, Marina, *O sinonimiji*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 2000.